

אוצרות התורה
אוצרות השות

תולדות

אב"ן רש"ף

הוא החכם החוקר הנודע רבן של כל בני מקרא (קראים)
ר' אברהם בר' שמואל פירקאוויץ המכנה אב"ן רש"ף.

מאת

אפרים דיינארד המכנה ארי"ד

ווארשע

בזמנו ר' יצחק גאלדמאן נ"י.

שנת תרל"ה לפ"ק

ВАРНВА

1875

תולדות אב"ן רש"ף

הוא החכם החוקר הנודע רבן של כל בני מקרא (קראים)
ר' אברהם בר' שמואל פירקאוויץ המכנה אב"ן רש"ף.

מאת

אפרים דיינארד המכנה אד"ר

ווארשא

בדפוס ר' יצחק גאלדמאן נ"י.

שנת באב"ן רש"ף לפ"ק

ТОЛДОТЪ АБЕНЪ РЕШЕФЪ

Біографія А. Фирковича,

соч. Э. Дейнاردомъ.

ВАРШАВА

Въ Типографіи И. ГОЛЬДМАНА

Мурановская № 24.

—
1875.

דברים אחדים

בתתי לפניך היום קורא יקר תולדות האיש הזה „פירקאוויץ“ אשר עשה לו שם עולם בעולם הליטעראטור העברית ע"י מציאותיו הנפלאות, ובקראך שנים שלשה טורים במחברתי זאת, במה יפלא בעיניך, ותשאל, מה זה היה לדוינארד אוהב אבן רש"ף מאז כי נהפך לבן עליו ויהי עריו? אולם חכה נא מעט ואגודך; דע נא קורא נעים כי לא מאיזה סבה צרדית, ולא משנאת חדת — אובלת אדם — דברתי עליו דברים אשר אולי לא כן יהיו בעיני קצת מחכמי עמנו, ואולי גם בעיני קצת כחכמי הקראים, חלילה לי! אוהבו הייתי בחייו עד יומו האחרון, בביתו ישבתי ומפתו אכלתי, וברע כאח התהלך אתי, בכל מכתביו אשר כתב אלי רק בשם „בני“ או „הבן יקיר לי אפרים“ קראני, ואף כי גם אנכי „אבי“ בניתיו — להיותו חכם ואיש זקן — בכל זאת לא נשאתי את פניו אם דבר תועה על חכמינו ז"ל או אם מצאתי מקום לבקר את דבריו¹ ומציאותיו לא כחדתי תחת לשוני, וביחוד כאשר שמע כי הבאתי במשפט איזה ממצאותיו בספרי „משא קרוי“ ^{אשר הוציא} צעק ככרוכי במכתבו אלי, ואנכי אחוד לא נסוגתי ^{אשר הוציא} ודברתי נאשתי עם לבבי בגדו, אף כי ננעתי בכבודו; המטרה הזאת שמתי לי גם בזה

¹ (1) עיין המניד ט"ז גליון 32.

לבלתי נשוא פניו, ואת אשר תשים האמת בפי אשמוֹר לדבר, ואולי ימצא אחד החכמים היודע מה להוסיף על תולדותיו או לגרוע יורני ואני אחריש.

המקורים אשר מהם שאבתי ידיעותי לספר תולדותיו המה:
 (א) עוד בהייו הפצתי לכתוב תולדותיו ושאלתי מפיו ואת אשר הגיד לי כתבתי על ספר. (ב) מהמכתבים אשר כתב בעצם ידו ומצאתים ביד חכמי הקראים. ואחרים הנם גם בידי. (ג) את אשר שמעתי מפי חכמי הקראים והרבנים אשר ידעו אותו אל נכון. (ד) את אשר ספרתי מתכונות רוחו, בלעדי אניד הלא תבין קורא יקר כי לא נאלצתי לדרוש מפי זולתי, יען ישבתי בביתו ובשבעה עינים הבטתי על כל הליכותיו, ומי יכול לדעת אותו יותר ממני?
 ועתה ידירי הקורא! קרא נא את תולדותיו, והיה כי תמצא בם הפץ ישמה לבי גם אני.

סעוואסמאפאל ר"ח שבט התרל"ה

אפרים דיינארד

תולדות אבן רש"ף

החכם והחוקר הנודע ר' אברהם ב"ר שמואל השופט פירקאוויץ נולד על ברכי אבות לארעשרים וגם לא מבני מרום עם הארץ מהמשפחות המיוחסות בין הקראים. שם אביו ר' שמואל לא נודע בשער אז, יען היה איש פשוט מילדי לוצק במחוז וואליניען⁽²⁾ ברוסיא, ומשכנו היה באחד הכפרים בסביבות העיר ההיא. מובן מאליו כי כרוב כל בני הכפרים, וביחוד בימים ההם, ובוואהלין המרינה — הרת אולת גם בימינו — המגדלים כפראים במדבר בלי תורה וחכמה, גדל גם הנער אברהם, ועוד בימי עלומו היה עור ומשען לאביו בכל עסקיו, ואיש לא ידע כי הנער הנעור הזה לגדולות נוצר, ולא לעשות מקנה וקנין עם האכרים למבור יין דגן ולקחת איפת שעורים מחירם, גם במעלליו לא התנבר כי לימים יוצרו יהיה

⁽²⁾ על ראש בית חב למשפחת פירקאוויץ חססר ההגדה כדברים האלה: איש אחד יליד לופט-קאלט ושם כווי "פיריק" היה איש חכמים ודע מעללים, ומסבה לא נודע קם באחד הלילות ויקח מאכלת בידו וישתט את רעייתו ואת חמשת בנים, ואחרי כן הלך אל בית שכנו הקרוב אליו ויחננו גס את כל אנשי ביתו בשכבם על ערשות ויבדה וימלט על נפשו לעיר לוצק מקום משכן הקראים מימים רבים, וישב שם ימים מספר ואיש לא ידע את הדבר, ויקח אחת מבנות עמו לו לאשה ויולד בנים וכוות, ואחד מבני בנים היה ר' שמואל חבי אבן רש"ף אשר נודע לו במשך הימים מהמקרה הזה, ויכלס לשאת עליו שם "פיריק" — אות חדשה ורלה — ויוסף על שם כווי "וויץ" ויהי לפירקאוויץ, וממנו יחד ופנה למוסדות משפחת "פירקאוויץ". המאמין יאמין והחדל יחדל, כי כזאת שמועתי מפי חכמי הקראים ואין אחריות ההגדה הזאת עלי, ואולי ימנע אחד אשר יביא מופתים נאמנים להכחיש את הספור הזה אשיב לו תודות, יען כי לא למען נכל שם "פירקאוויץ" כחבתי הדברים האלה. ועל המספר תולדות איש להודיע מכל אשר ידע אודותיו, ונקי הנני מחשד איזה נגיעה בדבר הזה.

גאון עמו ותפארתם לעיני הנשים, יען כי לא כלימא, וואהלן, ולא כהרבנים, הקראים; בערי לימא וואמוס הקטנות כל מנמת האבות לראות פרי במנם יושבים על כרין, או למצער כי יהיה "פרוש", יען גם אלה האחרונים כבודם חדש בעיני ההמון, ובכן מעט מעט ימח גם הנער און למאויי אבותיו אשר שם "רב" "פרוש" רומם על שפתם, וישתדל גם הוא להגיע אל הכשרה הזאת; ולא כן בוואהלן, שם אין פרוש נפרץ, לא ראש ישיבה ולא בכורי דלים, וגם כבוד רב קורי עכביש בעיניהם, ומה גם בין הקראים אשר מנהגי הרבנים האלה זרו למו, ואף כי יכבדו כמעט להכמייהם בכבוד הראוי להם, בכל זאת לא לבם הולך לנחול כבוד רב או להנהילו לבניהם, ולא לבד המון העם כי אם גם חכמי ורבני הקראים בעצמם לא יאבו להנחיל כבודם ליוצאי חלציהם, כי טוב להם עוללות סוחר מבציר כל החכמים והרבנים, ובכן אחרי תנאים כאלה בטח נשאר גם הנער אברהם במצבו ההמוני, לוא לא ק"א מאת ההשגחה העליונה לגלות אוצרות חשך ומטמוני מסתרים אשר לא שופתם עוד עין כל חוקר וחכם לבב בארץ.

ימים עברו, חדשים חלפו, ואבי הנער לא התעורר להנך את בנו בדרך חכמה, וכן נשאר במעמדו הפרוע עד אשר בחר למענו נערה מבנות דלת עם הארץ ויתן אותה לו לאשה עודו בימי עלומיו, וכאשר היה לאיש — בעיניו — העומד ברשות עצמו, עוב את הכפר מקום מגורי אביו, וילך לו אל אחד הכפרים אשר בחר, לא הרחק מעיר לוצק, ושם קנה לו בית ריחים בעד כסף הנדה אשר לקח מאבות אשתו, ויעבוד עבודתו להכין שאר לביתו בעמל רב ושכר לא היה לו בעמלו, אך השם קץ לחשך קרא גם אל הריחים, עמוד! נִהְיָ — ופתאום יִשְׁרָד רבצו, יען אבד את כספו בענין רע ולא ידע מה לעשות, ואנה יגוס לעזרה? וימלך עליו לבו לבוא עירה לוצק לבקש מרף לביתו, כי בעת ההיא כבר גולדו לו בנים

ובנות . — בעת ההיא ישב על כסא הרבנות לעדת בני מקרא החכם ר' מרדכי סולטאנסקי — אבי הרב החכם ידידי ר' יצחק סולטאנסקי המכהן פאר כעת פה בסעוואסמאפאל — החכם הזה ראה כפעם בפעם את הצעיר „אברהם פירקאוויץ" בבואו העירה, וימצא הן בעיניו, וידבר על לבו להשליך סחרו השפל אחרי גוו ולחשות און לשמוע בלמודים . הדברים האלה אשר דבר אליו פעם ושתים הכו שרש בלבו ולא החמיאו המפרה, פירקאוויץ שמע לדברי החכם רמ"ם ויואל לקחת מפיו לקח . וכחמשת שנים למד בשקידה רבה אצל החכם הנ"ל³) ויהי לאיש דעת .

בעת ההיא היה לרמ"ם בן צעיר לימים ושמו ר' יצחק, ולפירקאוויץ אחות יפה מאד, ויקחה לו יצחק לאשה, ואחרי אשר זכה פירקאוויץ להתקרב אל החכם רמ"ם בקרבת משפחה, החל ללכת בגדולות ובנפלאות ממנו — יען מדרכי החנוך הרע אשר נתחנך על ברכי אב לא למד, עוד לא סר, ואולי הוא בטבע האיש אשר נתגדל בסתר המדרגה לבקש כבוד ולרדפו למען עשות לו שם בארץ — אהבת הכבוד תקפתהו בעצם ידה ולא הרפתה ממנו עד עשותו המזומתה, ויהי ראשית מעשהו לרדוף אחרי משרת „מורה" לנערי בני עמו — יען המלמדות אצל הקראים איננה בוויה ושפלה כאצלנו הרבנים, אשר כל איש נבוב יקרא בשם ההרפה „מלמד" — אשר היתה בעת ההיא על שכם ר' יצחק בן רמ"ם אחי הרב ר"י סולטאנסקי החי כעת אתנו, ואחרי אשר לא היה לאל יד פירקאוויץ להורפהו ממצבו, חשב עליו מחשבות אונים, ובדרכים שונות ועקלקלות הצליח לו להגיע למטרתו, ויהי למלמד ; אולם

---

³) כן כתב חפן רש"ף צענז ידו כי היה תלמיד לרמ"ם, ודבריו חלה ראיתי בס' נדור המור לרמ"ם ככ"י, וכן יעידו פה אחד כל חכמי הקראים, חף כי הוא (חפן רש"ף) לא ראה להודיע מזה מאומה בפיו .

כעבור שנות מספר אחרי אשר הסכין בכבוד מורה, ויהי הנקל בעיניו הכבוד והפקודה הלא־גבוה הזאת אשר תאביל לנושא דגלה לחם עצבים, ויענב על כבוד הרבנות בעיר ההיא, אך להגיע למטרה גבוהה כזאת, וביתור להדוך את מורו ואלופו רמ"ס תחתיו, לא על נקלה היה לאל ידו להפיק את זממו, וירא ראשית לו להרחיק ריב וברוך בין הרב ואנשי עדתו ויעש את העיר כמרקחה: אולם כאשר נוכח לדעת כי תקותו עודנה רחוקה, ויאמר — ויחבל און! ויעולל על הרב רמ"ס עלילות ברשע, וירגל עליו לפני הממשלה כי העלים עין מאוזה אנשים ולא כתב את שמם בספר הזכרונות להולודים נמעטריצקע בוך), ובוה הכיט על מורו רעה אשר לא ימוש ממנה צוארו, ובמעט שָׁלַח רמ"ס לארץ גזרה, אך רמ"ס הוכיח צדקתו לעיני הממשלה ויצא נקי בהשפטו. אולם תאות הכבוד והקנאה עוד לא שככה, וכמסוס נוסם התנוססה בחדרי לב פירקאוויץ עד להשחתת, וימצא על מורו עוד תגואות שונות 4) עד כי ארכה הריב ביניהם כעשר שנים, ויגישו דבר שניהם אל האלהים בצופוט־קאלע עיר מקדש הקראים לפני בית דינם הגדול, והשופטים האלה הוציאו כאור משפט כי אין לפירקאוויץ כל חלק ונחלה לשבת על בסא הרבנות בלוצק, וכאשר נוכח לדאות כי לשוא עמל ימים רבים, ותקותו גם לימים יוצרו תהפך לו לאכזב מהיות רב בעירו, העתיק את משכנו לאיוופאטאריע (גוזלווא) בחצי האי קרים, ויהי למורה

⁴⁾ הלא כה יתחזק הרמ"ס בספרו „זכר דעיקס" כ"י „גם כי רבים קמים עלי מגדולי משפחותי, קנאים פגועי ואשר הכה ד' רדפו, משהלות עמדי ובהמרותם חלן עיני, בחלונות ותלונות יולק מים על ידי, יונק את שדי במלחמותיו נשכני, על לא חמם הריבני, לקחת נפשי זמם, קלתי בחיי מופני בני חמם וכו'" הדברים האלה אשר נאמרו על פירקאוויץ יורו לנודי כי כרה למוטו שותה עמוקה ללכדהו.

לצעירי בני מקרא ויחי חיי עוני, ובכל עמלו לא מצא די לחם
לנפשות ביתו העמופות ברעב.

בימים ההם (בערך שנת 1825) היה החכם ר' יש"ר רב לעדת
בני מקרא בגוולווא. וכל אנשי עדתו הוקירוהו מאד, ויקר מקרהו
כי נסע לערי ארץ הקדושה לראות את שלום אחיו ויתמהמה שם
כשנה תמימה, וירא פירקאוויץ עת נכונה לו להוציא מזבתו לאור
לשבת על כסא הרבנות — אחרי אשר נסע האיש יש"ר לארץ
רחוקה, ומי יפריעהו ממעשיו? — ובתחבולות שונות הצליח לו
בפעם הזאת להשיג את המטרה אשר עליה כונן חציו ימים רבים,
ויהי לרב בגוולווא, ימים לא כבירים ישב על כסא כבודו, ופתאום
נהפך עליו בלחות כי החכם יש"ר שב ממסעו וכל אנשי העיר
הושיבוהו על בנו כבתחלה, ופירקאוויץ נשאר באין כבוד רב ובאין
לחם ושמלה, ויחפש וימצא משרה בזויה עוד הפעם בבית ריחים⁵).

בשנת 1830 שם הגביר ר' שמחה בבוויץ — ראש חכמי הקראים —
את פניו לעלות ירושלימה, וילזה גם פירקאוויץ אתו בדרך, ובבואו
לארץ הקדושה השתדל ויאסוף איזה ספרים כ"י אשר נתנו לו במתנה
מאת אחיו בני עמו וישם את פניו לשוב לביתו, אולם בבואו
לקאנסטאנטינאפאל קבלוהו הקראים למורה לצעירותם, וישב שם ימים
מעטים וישב לגוולווא, ויקח את כל אנשי ביתו עמו וילך לגור
בקאנסטאנטינאפאל, כי ראה לו שם מנוחה כי טוב.

ולפירקאוויץ בת, נערה בתולה ויפה עד מאד, ויראָהּ איש
עשיר אשר מצאה חן בעיניו ויקחה לו לאשה, האיש העשיר ההוא
אשר ידעתיו גם בשם — אשר בחזקתו לקח לו קרנים, השתדל בכל

⁵ הקראים צדקס חיש את רעטו חודות חנן רש"ף, לא יקראוהו צמנו,
כי חס ימורו בשם "דייטאני" (עשה מלחמה או משרה צבית ריחים צמסס קדר).

מאמצי כחו להושיב את חותנו על כסא החונות, וחפצו הצליח בידו, ויהי פירקאווין לחון — היא המדרגה השניה למדרגת רב אצל הקראים, — אולם לא ארכו לו ימי משמרת פקודתו גם שמה, יען אהב להפיה מרנים וריב בעיר (6), ומה גם כי מראש לא אהבוהו הקראים, ובמשך זמן לא כביר כעוף התעופף כבודו אשר השיג בזקת היר, ויגרשוהו אנשי עדתו משם בחרפה, ויתמלש בעור שניו ויבוא עוד הפעם לגזלווא, ויקבלוהו בני עדתו עליהם לרב, ובהיות הממלכה נכונה בידו הדפיס את ס' „אדרת אליהו“ „המבחר“ ופירוש על נ"ך — לבד התהלים — לר' יעקב בעל העשר, ויכתוב עליו את באורו אשר קרא בשם „זכור לאברהם“ וס' „חות תכנית“ (זה האחרון כולל העתקה נאמנה מהבלי ראשוני חכמי הקראים — בעיניהם — אשר שב על קיאם, וידבר באין הבין בגפש. מה חפצו ומטרתו בספר הנאלח הזה השופך לעג כמים על חכמי ישראל?) ברשיון ובעזרת בית דינם הגדול „Духов. правленія“ לבד על הסי „חותם תכנית“ אשר ספתחו יחד עם באורו על פירוש הנ"ך הנזכר לא שאל את פי בית דינם ובלי ידיעתם הביאו לדפוס, ויהי כראות בית דין הגדול את מעשהו כי נתן את שמם לשמצה בין אחיהם הרבנים בהוציאו לחשך ספרו זה, ויגרשוהו מבית ועדם בחרפה.

בימים ההם בשנת 1835 הביא לדפוס את ספרו „מסה ומריבה“ המלא נאצות וגדופים על חכמי התלמוד בכלל ועל כל המון בית ישראל בפרט. הסבה לתכור ספר הזה היה, כי בעת אשר הרפתו עדת הקראים בגזלווא ממצבתו מהיות רב, נסע לעיר מולדתו, לוצקא, ובהיותו בדרך בעיר ברדיטשוב קרה לו

(6) ולכן קראוהו הקרלים המיד בשם „בולגאווין“ (מחרה ריב).

מקרה בלתי מהור לריב ריב הקראים את אחד המלמדים השוטמים מחרבנים בעיר הדיא, ולמען שלם להמלמד כגמול ירו הוציא את כל רוחו על כל עדת ישראל; ועוד סבה אחת לחבור הספר הזה, והיא הגדולה: „יען היה מן הנעלבים ואינם עולבים מעולם, ומפני דרכי השלום (כן יאמר בהקדמתו שם) כתב את הבלי על ספר וכאחד הנבלים דבר דברי נבלה, ויוכיח את הרבנים ובחם לב שר שיר של פגעים ומשוגעים לגועל נפש, וכזה דמה לעשות שלום בין הרבנים והקראים.

בשנת 1838 בא הנסיך גאליצין בלוית הגענעראל גובערנאמאר ממחוזות רוסיא החדשה הגראף וואראנצאוו והגראף וויטע לגולווא, וישאלו את פי הקראים שאלות משאלות שונות, מאיזה זמן נתישבו בקרים? ומאין באו? ואיך? וכדומה, אך לדאבון נפש השרים הנכבדים האלה לא מצאו מענה. והקראים כמו פניהם בממון מהרפה ובוו כי לא ידעו מה לענות?⁷ יען בעת ההיא לא ידעו עוד עד מה מתולדות דברי ימיהם, וגם חכמיהם לא התעוררו לדעת הדבר הגדול הזה, וכפסילים אלמים נאלמו דומיה. השרים בראותם כי הנקל היה לרי יואל בעל שם להוציא יין מן הקיר מלהוציא מענה מפי הקראים, שבו לבתיהם ריקם כאשר באו. — ובשנת 1839 דבר שלח שר הפלך מהאי המזרחי לראש חכמי הקראים ר"ש בבוויץ לגולווא וישאל מפיו שנית את השאלות אשר שאלו השרים בשנה העברה, ויצו במפניע לתת עליהן תשובות נכונות. ובבוויץ הציע לפני חכמי עירו כי ישתדלו להשיב כראוי, אך גם בפעם הזאת תשובתם נשארה מעל. וכראותם כי באו עד משבר ובה אין להשיב דבר, וייעצו לב יחדו לשלוח איש אחד מקציהם לנסוע בכל כרחבי חצי

⁷ ראה „חבני זכרון" להי חב"ן רס"ף נד 7, 8, 9.

האי קרים אשר שם מושב הראשי לבני מקרא מימי קדם. אולי ימצא בין הספרים כ"י העתיקים או מרשימות המצבות המבועות בארץ איזה חומר (שמאף) להוציא מהן מענות לשאלות שר הפלך. העצה הזאת מצאה חן בעיני כל יושבי העיר, ויבחרו בפירקאוויץ (8) ויתנו על ידו מכתבים לכל קהלות הקראים בקרים כי יהיו בעזרו להראות לו איש איש את ספריו כ"י אולי ימצא בהם דבר הנוגע לדברי ימיהם, וגם שר הפלך שלח לו מכתב־גלוי כזה. ותהי ראשית מעשהו לעלות לסלע היהודים, למגנוף, וימצא שם ספרי תורה ותנ"ך כ"י עתיק ואיזה מצבות עתיקות, ואחרי כן שם את פניו לקראסוב (קאראסובאזאר) וכאשר לא מצא שם מאומה בין אחיו הקראים המעטים, וישלח את ידו לקחת את כל מחמרי יהודי קרים (קרימז צאקים) הרבנים. וכאשר עמדו על גפשמ לבלתי תת שארית מחמרי אבותיהם היקרים מאד לבו ביד אויב—אשר כבר שמעו את שמו לרגלי ספרו הנלאח—ויתנפל עליהם כדוב שכול בעזרת הפאליצוי ויפרוץ בקיר חומת בית תפלתם העתיק, ויקח את כל אשר מצא שמה המון ספרים כ"י וספרי תורה כתובים על עור יקרי הערך וישא את טרפו וילך. והיהודים הקרימים עם לא בינות בשפת המדינה בימים ההם, ושפלים בעיניהם מאד—תחת אשר היה להם באמת להתגאות ביחושם הקדמון מאד—בנו במסתרים על אבן מחמריהם, ולא הגישו עצומותיהם לפני הממשלה—ואולי ידעו מראש כי לא תעשינה ידיהם תושיה?—וישאו את מכאובם ברומיה ויילילו על משבתם (9). וכן עשה בבואו לקאפפא (פעאראסיע), שם מצא

(8) הסעם והסטה אשר נהרו צפירקאוויץ ידוע רק ליודעי חן, והלשון אשר יאזנה לכנוס צפנד"ם הזה לדעת הדבר אל נכון ויכול לשלול את פי חכמי אוצרות התורה
 (9) ושקר העיד צפירקאוויץ צפ"ח"ז כי ציוס הממרת חמרי אוצרות התורה

המונים המונים ספרים ב"י וספרי תורה עתיקי ימים כתובים על קלף ועורות צבאים בבית הכנסת העתיק אשר להרבנים, אך הוא לא הסתפק בזה אשר הרבנים נהנו לו הרשיון להעתיק את כל הנחויץ לו, ונפשו התאוה תאוה לרשת את האוצר הזה לאחת עולם, ובעזרת כסף הצליח לו להטות את לב פקדי הפאליצי אשר עזרו אחריו לקחת את המשמון היקר הזה ביד חזקה (10) מיד בעליו הרבנים רפי הידים אשר לא מצאו עו בלבבם להניא אותו ואת ה... ממעשיהם, יען עדת ישראל בעיר ההיא קטנה מאד ודלה, ודבר אין להם — בימים ההם — בעולם ההשכלה והמדעים, ופירקאוויץ בלע היל זרים ולא נודע כי באו אל קרבו, ועיני עדת הרבנים בקאפא רואות וכלות ואין לאל ידם להושיע. ואף כי התאוננו עליו אחרי כן באוני הממשלה, אך קולם היה כקול קורא במדבר כי לא היה להם שומע, ופירקאוויץ שב למעוואסטאפאל ולסימפע-ראפאל להשתבח לפני שרי הממשלה במציאותיו הנפלאות אשר מצא בין הקראים — אף כי בקראסוב, וביהוד בקאפא עיר נושבת מהקראים לא מצא כל מאומה. — ובראות השרים כי איש מצליח הוא, ויתנו בידו מכתב-גלוי שנית למען יסע לערי קרקו לגלות עוד אוצרות השך כאלה, והוא לא אחר למלא שאלתם ויסע לקרקו, ובבואו לדערבענמ ולא מצא שם את אשר הוא מבקש, ומצא לו עת נכונה לדבר על לב יהודי קרקו כי יקבלו עליהם דת

התגלו את נחלת מצותיהם מבית כנסתם. כמו כל העם מיראחם חולי ע"י זה ישולה דבר או מגפה בעדתם. או פן יודע להנמשלה כי היו קרחים בימי קדם ותכריחם לשוב לדת הקרחית. ולא ילמנו דבריו אלה האחרונים? כי עתה חסור לנו להתחקות את היהודים האלה לפי דעת הגאון בעל נודע ציהודה, ובספרי "משא קרים" נפגתי עוללי חבן רש"ף האלה על הסלע, ומנזיח דבה הוא כסול.

⁽¹⁰⁾ כן ספרו לי בל חזרתי העיר ההיא פה אחד.

הקראית 11), יען היו קראים—לפי דעתו— בימי קדם, ומה גם בראותו כי היהודים ההם הנם במצב פרוע מאד, יען התגוררו אלפי שנים בין פראי אדם אשר עברו בהם עבודת פרך וכבהמות נדמו בעיניהם, ויָרְבָם לא ידעו מתורת ה' מאומה, ולדאבון לבו לא הצליח הפצו בפעם הזאת, ויעש בערמה וידרוש מאת פקודי העיר— בכת מכתב הגלוי— לתת לו פועלים חנם לחפור בהר אצל שער העיר, יען לפי דעתו ימצא שמה אוצר דברים עתיקים, ולמלאכתו ידרש רק עברים אשר היו עוד עבדי עולם (קרעפאסמניע) בימים ההם—ולב מי ידוע עליהם...?—ופקודי העיר לא אחרו ויתנו לו את הפצו מאה איש מבני ישראל אשר יחצבו חליפות בהר בלי מחיר, ובוה דמה להכביד אכפו עליהם ולא לצם ביד חזקה כי יהפכו לקראים 12), אך הציז קצר ראי הוזה עוד לא היה גבור חיל ברברי הימים לבית ישראל בעת ההיא, ולא ידע כי אלה וכאלה הקריבו את נפשם ונפש בניהם על מזבח אמונתם, ולא במחיר עבודה ימי מספר ימכרו את כל חלקם בחיים ביד אויב ומתנקם, וכן התעמר בם כשני ירחים, ואחרי אשר ראה כי תקותו נהפכת לו לאכזב, וירף מהם, ויסתפק רק בהם"ת אשר לקה בערמה מידם, כי דבר על לבם כי הממשלה תעשה להם הנחות וחסדים אם רק יתנו לו

---

11) כן יספרו יהודי קו-קז פה אחד לכל הנוסעים, וכן ספרו גם לי צה"ת צוקעאס, ועוד היום יקללו זכרו ושמו מנואץ צה"ת.
 12) ואל יתעור קורא נעים דברי פירקאוויץ המספר צסגנון אחר ההפך מן הקנה אל הקנה צספרו "חבני זכרון", ולפי דבריו הכריחם לקבל עליהם עול דת הרבנות, אך מי ישמוע ולא ישחק לדברי שקר והבל כאלה?—היה שוקל וא"ה סופר עלילות מהיר דאק ופאטריאט נפלא לבית ישראל כמיהו?—פירקאוויץ קופץ צראש זה לא כציר, ושופך זעם אפו על היהודים הרבנים עם עזרתו כאחד הצורכים הגדולים, יכריח פתאום את יהודי קו-קז אשר לא ידעו צין ימינים לשמאלם לקבל עליהם דת הרבנים צעת אשר כצר רבים מוסס היו רבנים גמורים? ומהם אשר למדו צערי ליטא, לא יאומן כי יספר!.

את הס"ת ועוד איזה כ"י, והיהודים האמללים אשר מצאו כמעט מחסה תחת צל רוסיא דמו להתרצות בזה אל הממשלה ויאמינו לדבריו ויתנו לו את הס"ת. מלבד אשר לקח... וליתר בטחון הבטיחם לעשותם חפשי מעלם הקשה, ובכן הצליח לו גם שם לקחת את כל הדברים הנחוצים לו חנם אין כסף, וישב לקרים להתהלל במציאותיו הנפלאות אשר מצא בין הרבנים החרשים — אשר היו קראים בימי קדם לפי דבריו — ולא זכר פירקאוויץ את היהודים האמללים יושבי קרקו, וישכחם.

השמועה ממציאת הרשימה מר' יהודה בן משה הנקדן אשר מצא על שולי הס"ת בדערבענט עשתה לה כנפים והעף עד קצות אירופא, וביתור כאשר חפר ומצא עוד הפעם מצבות עתיקות על חצרות, "עמק יהושפט" בסלע היהודים, וביניהן גם מצבת סנגרי, אז החלה כמעט תקופה חדשה בספרות העברית באשכנז, וחכמים רבים ונכבדים מגדולי חכמי ישראל החלו להקור ולדרוש אם יש ממש במציאותיו, ואם כח בהן לעמוד לפני כסא הבקרה? ובאמת נמצאו רבים אשר לא האמינו לאותותיו ויוכיחו בטוב טעם ודעת כי הרשימות מזויפות הנח (כי גלה עוד רשימות רבות כאלה בקרים) ובתוכן גם מצבת סנגרי, ולהכלית הזאת נשלח החכם המנוח ר"ב שטערין מאדעססא בשנת תר"ג לראות בעיניו את מצבת סנגרי, ובעזרת צלצלי שמע זרק עליה מירנדה ותטהר... ולמן העת ההיא יצא שם פירקאוויץ בכל הארץ, וחכמים גדולים חקרי לב דרשוהו במכתביהם כי יעניקם מהספרים כ"י או העתקות מהם, ובמשך ימים רבים אחרי כן הצליח החכם המנוח ר"ש פינסקער נ"ע למצוא גתיבות בית אבן רש"ף, ויעניק לו המון כ"י למען יחבר ספר דברי הימים לבני מקרא. ומהכ"י ההם יצא לו הספר הנכבד "לקוטי קדמוניות" ומשנהו "מבוא אל הנקוד האשורי והבבלי" אשר התפאר בהם פירקאוויץ, כי הרש"פ נטה מעט אל הקראים...

אוצרות התורה
אוצרות השות

במשך מ"ו שנה משנת תר"ג עד תרי"ח לא נראה כמעט מאומה ממעשי אבן רש"ף רק סדר את הכ"י, נסע לערים שונות ברוסיה לאסוף חותמים על ספרו „אבני זכרון” ורק זעיר שם כתב איזה מאמר במ"ע עברים; אולם לקץ ימי ההריון הגדול הזה ילד ענבר „ספר על הקבלה”. התכלית לחבור ספר הזה היתה להכעיס בו את הנקבלים המתימרים בחכמת האמת, ולהראותם כי יש לאל ידו גם הוא לעשות כמוהם, אף כי לא יאמין בהקבלה. הספר המְשֻׁקֵּץ הזה יכול יותר משתי מאות בויגין נייד ונשאר ת"י בכ"י ולא הוציאו לחשך, וכמה לילות עמל מנה לו עד אשר הצליח לחבר ספר בעל כרס רחבה כשור פר על חכמת הקבלה? ישפטו הקוראים!

בשנת 1856 נסע לס"ט פעמערסבורג ויככור שם את כל הספרים כ"י והס"ת — 36 במספר — אשר אסף בכל ימי חייו, לבית אוצר הספרים אשר להקיסר במחיר מאה אלף רוב"כ. הכסף הרב הזה אשר לא עמל בו, כאשר באו כן הלכו, לשמחת לב רבים מהרבנים והקראים אשר עוינו אותו על אשר עשה את ספריו קדרום לחפר בס — יען כאשר לקח את הכ"י מידם הבטיחם כי רק לתועלת החכמה מגמתו — ובראותם ראשונה כי לקח כסף מחירם חרקו שן ויקללוהו קללות גמרצות, ובאמת צדקו הקראים והרבנים יחזרו בשנאתם אותו; הרבנים הביטו אחריו כאחרי רוצח אשר לקח את כל מחמדיהם ביד חזקה אשר לא צִוְּתָה אותו הממשלה רק להעתיקם. והקראים הביטו בפניו בעין בוז וחרפה, יען כאשר נסע שנית ושלישית בכל ערי קרים וינצל גם אותם במרמה וגלוי — פירקאווויץ בהריחו מרחוק איזה ספר כ"י לזה אותו מיר בעליו על ימים אחדים, וכאשר באה העת להשיבו ואמר אין! ולאחידים הבטיח לשלם מחירם ולא מלא את הבטחתו — ואחד מגדולי חכמי הקראים אשר היו לו כ"י רבים ספר לי, כי אבן רש"ף בא פעם אחת לביתו ויקח מארגזו איזה ספרים כ"י יקרים וישמם בצלחתו וילך, ואיש

לא היה בבית זולתי הנערה המשרתת, ואחרי כן כאשר נודע להחכם ההוא כי נפקדו הספרים מביתו, וישאל את הנערה אולי יודעת היא מי נגב את הכ"י? ותגד לו כי לא היה איש בבית זולתי פירקאוויץ, וילך לשאול את פיו, אך הוא כחש לו כי לא לקחם, אולם ברבות הימים נודע להח"י ההוא כי הכ"י נמצאים באמת ביד אבן רש"ף, ויוכיחו על פניו, וכאשר נכלם ממנו שם שקר מבטחו ויבטיחוהו לשקול על ידו כסף מחירם, יען הספרים נאבדו מידו, וכן עשה לרבים מהקראים: וזאת היא אחת מהסבות אשר שנאוהו אחיו בני עמו. ובכן לא ראה בטובה בכל עמלו אשר עמל מחצית ימי חייו, והכסף אשר לקח מיד הממשלה אבר בענין רע, וכדונג מפני אש תמם הלכו בידו וביר חתנו המשכיל ר' גבריאל פירקאוויץ (14) ולא נודע כי באו אל קרבם.

בשנת 1863 שם לדרך פעמיו עוד הפעם לארץ הקדושה ולמצרים ויאסוף שם שנית ספרים כ"י רבים ויקרים בשפת עבר וערבי, ומעמים מספרי השומרונים, מהם אשר קנה בכסף מאת הרבנים והקראים, ומהם בלי כל מחיר; כבוד גדול כבודו והקראים והרבנים בפעם הזאת ע"פ הפירמאן (מכתב גלוי) אשר נתן לו הסולטאן מטירקאי, ובכל מקום בואו קבלוהו כאהד הגדולים אשר בארץ, ויפור גם כסף להעניים היושבים לפני ה' בהר הקדש בירושלים — כאשר ראיתי בידו תעודות מרבני ירושלים — וכן הצליח לו למצוא נתיבות בית השומרונים, ויקח מידיהם ספרים כ"י בערמה כמנהגו, וכן התפאר לפני בעצמו, כי בראשונה הסיתם כי יקחו מידו כסף מחיר הכ"י, יען המה עניים מרודים, אך לא אבו שמוע, אולם כאשר ישב ביניהם ונתודע אליהם, דרשו מאתו כי ישלח להם

(14) "עין זכרון לדוד הכהן" לר"ג פירקאוויץ ווילנא תרל"ה.

בתולות מבנות עמו להם לנשים, יען מספר עדת השומרונים קמן מאד — 54 משפחות במספר — ולהחלק הגדול מהם לא היו נשים, כי לא יתחתנו את היהודים הרבנים (?), והקראים בארץ הקדושה לא יתנו למו את בנותיהם לנשים, וגם פירקאוויץ לא נאות להם כי אם בתנאי אשר יקבלו עליהם גם ספרי „נביאים וכתובים“ אולם בראותו כי לא יצלה לו להעבירם על דעתם, נאות להם ויבטיחם למלא את כל משאלותיהם, ואז נתנו לו את הכ"י אשר דרש מאתם במחזיר הבתולות אשר ברא למענם ברוח דמונו, ולפי דבריו הוא היה הראשון אשר הצליח ^{אוצרת התורה} לערוך ^{על ידי} עמל תשעה חרשים להשיג מהם דבר מה, תחת אשר לא עלה עוד ביד אחד הנוסעים לקנות מהם אף עלה אחד עד העת ההיא, אך אם שמר באמת הבטחתו להשומרונים? לא לכם קוראים יקרים לשאול זאת; רק אחת אנרכם, כי יחכו השומרונים על בתולות פירקאוויץ עוד היום..... וכן שב גם הפעם טעון ספרים רבים ויקרים אשר לא שופתם עוד עין אדם עד העת ההיא, וגם הוא לא אבה להראותם.....

בשובו בפעם הזאת מארץ הקדושה לא ראינו ממנו ענין נכבד הראוי לענות בו, רק נסע לערים שונות ברוסיה לאסוף חותמים עוד הפעם על ספרו „א"ו“, פעם ישב בוויילנא, פעם בצופוט-קאלע, ובין כה וכה מתה עליו אשתו ויקונן עליה בספר מיוחד „אבל כבד“ (גרפם באדעססא תר"ל) המלא שירים נבערים אשר אין כל רוח בסו. בשנת תרל"א בהיותו בן שמונים וחמשה ארש לו בתולה מעמיו לו לאשה, ויחדו אתה נסע לערי אשכנז בלי כל מטרה — בלי ספק לראות או לתראות — ויספר לי כי נחל כבוד גדול מכל חכמי אשכנז וגדוליה, וביחוד מגדולי שרי הממלכה בעסטרייך, ובראשם מאת הוד הקיסר יר"ה אשר הרכין ראשו לפניו ויבקש מאתו לברכהו, ובהיותו בוועין הביא את ספרו „בני רשק“ לרפוס. ויצא לאור ע"י ידידי החכם והמבקר המהלל ה' פרץ סמאלענסקין.

מו"ל השחר, ובשובו מאשכנז עבר עוד הפעם לערי ליטא וקורלאנד, ובכל מקום אשר דרכה כף רגלו, וביתוד בריגא, מיטאוי, ווילנא, קאוונא, כבודו הרבנים כבוד, גדול מאד אשר לא קוה בזאת מעם עברתו ⁽¹⁵⁾ ויהי לפלא בעיניו כי לא השיבו לו גמול „מסה ומריבה" בראשו.

בשנת תרל"ב הוציא לאור בוילנא את ספרו „אבני זכרון" אשר עמל בו ימים רבים, אך ספרו זה לא השביעהו לחם כאשר לא נחל ממנו כבוד ויקר כאשר קוה, יען בימים האחרונים האלה ירדה שמש הצלחתו עשר מעלות אחורנית, וכל מקור מחיתו היו דק נדבות עשירי הקראים ונדבות הנוסעים אשר בקרוהו בצופוט קאלע, ולא אחת ושתיים קרה כי היה חסר לחם בביתו.

בשנת תרל"ג החל לסדר את ספרו „דבר על הקראים", ואחרי כן גם את ספרו „נחל קדומים" ויתנם לה' בעלינסאן בארעססא, להדפיסם ויחכה בכליון עינים עת צאתם לאור, יען בספר הזה האחרון הראה לדעת אל נכון (לפי דעתו), כי הקראים נפרדו מאת אחיהם הרבנים בזמן קדום מאד כארבע מאות שנה לפני ספד"נ, וכי כת הקראים נקראה בימי קדם בשם „צדיקים" וכדומה. אך אם הצליח באמת בדבר הזה או לא, ישפטו הקוראים כאשר יצאו ספריו אלה לאור. בשנת תרל"ג ותרל"ד השתדל בכל כחו לסדר את הכ"י אשר אסף משנת 1856 והלאה, ויואל למכרם לאחר מאוצרי הספרים אשר להממשלות באירופא, ובהיותי בשנה העברה באשכנז דרש מאתי לשאול את פי הביבליאטקהאר בברלין, אולי יאבה לשלוח איש מבין מחכמי אשכנז לצופוט-קאלע לראות את הכ"י, ובלי ספק לולא קדמהו המות בשנה האחרונה, כי עתה העשיר עושר גדול ממחיר

⁽¹⁵⁾ ראה „המניד" גליון 27 שנה י"ח הסל"ד.

הב"י האלה, ולפי הרשימה (קאטאלאג) אשר שלה לפעמערסבורג זמן לא כביר לפני מותו, נמצאו בידו אלף ושלוש מאות ספרים כ"י, ובאמת נמצאו בהם כ"י עתיקים ויקרים אשר אין בכל אוצרי הספרים הגדולים באירופא משלם, ומהם נושנים מכל הנודעים לנו בתבל אך למגנת לבו לא היה לאל ידו לסדרם אל נכון ולחבר קאטאלאג כראוי, והסבה הראשית לזה היתה, יען לא שמע את השפו הערבית אשר רוב הב"י נכתבו בה, ונלווה לזה נקיון שנים ועלילות רשע אשר הדריכוהו מנוחה, וזה הרבר: בראשית שנת תרל"ד ילדה לו אשתו החדשה בת, ויקרא את שמה אסתר, הילדה הקטנה הזאת היתה כל נחמתו, ובעול ימים השתעשע אתה על ברכיו, ופתאום יצא הקול כי לא לו הזרע... וקול ההמון בקול שדי איש לרעהו התלחשו כי לא איש זקן בן פ"ז יוליד ¹⁶, חרפה שברה לבו על כבודו וכבוד רעיתו התמימה כי חלל, וישם עצות בנפשו לחקור ולדרוש מי הוא מוציא הדבה, ובעזרת ב"ד הגדול בגולווה הצליח לו — לפי דברו — להוציא כאור משפט רעיתו הצנועה ¹⁷, ותצא נקי מהעלילה אשר מפלו עליה אויבי פירקאוויץ, ויהי לנס.

בימים האחרונים השתדל בכל עוז אצל ממשלת רוסיא להשיב עשרים משפחות מבני מקרא על אדמת עיר מגורו בצופוט קאלע, למען לא יאבד זכר עיר מקדש הקראים במותו — כי רק הוא ועוד שתי משפחות בני מקרא גרו בעיר ההיא וכל העיר הג'ק

¹⁶ כאשר מולדה לו צמו כתב לאחד מנכמי הקראים כדברים האלה: "הזרעם אבינו בלדנו את ילמק צנו היה בן משה שנה, ואברהם פירקאוויץ ולד לתשעים שנה". על הדברים האלה מולאו הקראים והרענים שחוק פיהם.

¹⁷ אודות העלילה הזאת ומשפט ב"ד הכל כאשר לכל כתב אלי בארוכה והמכתב ההוא נמלא כידי עוד היום.

שוממה זה יותר מ"ה שנה — ובראשית שנת תרל"ד קבלתי בירי מבית משהר הממונה על אוצר הקיסר כי נרצה לתת לתכלית הזאת סך 3000 ר"ב, ולוא עזרו אחריו עשירי הקראים כי עתה הוציא הפצו לאור, אולם במותו עלה הפצו זה בתהו ועמו גם תקות העיר העתיקה הזאת לשוב לקדמותה — .

בשנת תרל"ד י"ח סיון אחותו מחלת הקדחת ועל חמשה אשר עלה ביום ההוא לא ירד ממנה, וביום א' כ"ב סיון גוע ויאסף אל עמיו בצופוטקאלע והובל לקברות אל בית מועד לכל חי הנודע בעולם בשם "עמק יהושפט", בקברו אשר כרה לו בחייו לא הרחק מפתח ביתו, וחשמועה אל מוח אב"ן רש"ף חיש קל עשתה לה כנפים ותעף אל כל מ"ל מ"ע ברוסיה, וגם רבים מהקראים אשר לא הוקירו אותו בחייו החלו לכבדו זכרו במותו, ואחד מהם — חכם בעיניו — מאיוופאטאדיע (גוולוא) אשר ידעתי כי שנה את המנוח בחייו תכלית שנאה, נהפך לאוהב לו אחרי מותו, ויקנא קנאה גדולה לכבוד אב"ן רש"ף (18), ועליו נשאתי את החלצה אשר יספרו על איש אחד אשר נפלה לו אשת מדנים להבל לאשה, אשר עצבה את דוחו-ותמרר את חייו כל הימים, ובמותה קונן עליה קינה גדולה: הוי אשה כשרה! וכאשר שאלוהו מידעיו אשר ידעו את אשתו הארורה, מרוע יספר שבחה על שקר? — ענם לאמר: התלמוד יחשב לאשה כשרה כל שעושה רצון בעלה, ואשתי הלא עשתה את רצונה במהרה ובאופן מאד נעלה... אך גם אחדים מאחינו הרבנים התאבלו על מותו, יען כפי אשר דמו מתה עמו הרבה חכמה, וגסתם המעין אשר ממנו שאבו חוקרי קדמוניות עם הקראים, הכוזרים, וחכמי המזרח. אולם כעת אחרי אשר נפתח אוצר

(18) ראה מלמרי "לחומי נשף" בהמגיד גליון 48 שנה י"ה.

ספריו — אשר לא הראם כמעט לאיש — לפני יודעי דעת, נקוה כי רוח אחרת תהיה לסופרינו וחוקרינו, כי יכירו וידעו אם היה להם באמת להתאבל על מותו או לא? (19) — בן שמונים ושמונה היה במוותו בערך (20) וישאך אחריו המשה בנים ובת אחת אשר למותר להזכירם בשמם, כי לא לבד אשר אין ביניהם אחד אשר ימלא מקומו, כי אם ישנם אשר לא יבינו גם קרוא בסדר התפלה, לבשתו ולבשת חרפת המתים במבטם.

אם נאבה לשפוט בכלל על תכונת רוח האיש הזה (אב"ן רש"ף) — אשר היה רוח האופנים בחלק גדול מספרות הקדמונים לדעת אחד מחכמי עמנו — בערך ל"ה שנה (ואולי עוד לא במהרה ישבה שמו מספרותנו) — בהתיחס אל הרבנים (ר"ל לוא היה רבני) כי עתה לא נשנה אם נשפוט כי לא היה ברוחו נכונה, והנני לבאר את דברי: האיש אשר קרא את מאמריו המפורסמים במ"ע שונים בשפת עבר, אם יקבצם והיו לאחדים בידו יראה ויבין את אשר כתב פעם אחת ויחזק את דבריו באותות ובמופתים נאמנים, אשר עליהם אין להוסיף ומהם אין לגרוע ועליהם בנה את כל יסודותיו, פתאום היתה רוח אחרת אתו ויהרוס ביום מחר את אשר בנה אתמול ברב עמל. בראשונה כתב והאמין כי הנקודות והמעשים המצאה חדשה הנה אשר המציא ר"י הנקדן, ופתאום הפשיט את כבוד הממציא החדש הזה, ויתנהו למשה

(19) ועיין מה שכתבתי בהשפיעה גליון 17 שנה ראשונה, והחכם ח"י גורלאנד קנא לכבוד חז"ן רש"ף קנאה גדולה ויזכר את דברי דברי חסדי טעם בהוספה להשפיעה חז"ן 25 ש"ל, ולא זה המקום להמכות אתו, ובעת אחת לדבר מזה. —

(20) המספר הכון משני ימי חייו לא אבה להגיד, מסכה לא ידעתי, חכמי הקראים אמרו לי כי היה יותר מחשעים שנה צמורה.

מחוקקנו, ועל חרבות המנדל הראשון בנה כרגע משנהו (21), אלה וכאלה ימצא הקורא עוד רבות בדבריו, היום כתב על הרבנים חרפות וגדופים וישפוך עליהם חמה אפו בדברים בוטים כמדקרות חרב אשר לא שמענו כזאת מעולם מפי כל מעול וחומץ, וגם וואלטער ואייזענמענגער וכדומה כאין נגדו, ולמחר נהפך להם לאוהב נאמן, וכמעט בכל מאמר ומכתב מכה ברגלו השמאלית על החזה „חטאתי, עויתי, פשעתי!“ „ומודה ועווב ירחם“ „כי לא כימים הראשונים הימים האלה לבית ישראל“ „וחטאות נעורי לא יזכרו ולא יפקדו ולא יעלו על לב לעולם“ וכדומה, ובכל פעם אשר דבר — במ"ע — אודות הקראים והרבנים, זכר את הרבנים ראשונה בכונה לחלק להם כבוד (כן הגיד לי מפיו), ובדבריו אודות הרבנים — לעיני חכמי הרבנים — חרף את מערכות הקראים כי „הנם בכלל עמי הארץ“, ויתאונן תמיד על אחיו בני עמו, כי אין בהם איש אשר יוכל להשתעשע אתו בדברי חכמה ומדע, וירומם את הרבנים עד גבהי שחקים. ואחרי כל אלה הגני שואל מאת הקוראים — וביחוד ממבקרי — ויגידו, הנוכל להאמין כי באמת ובתמים נתהפך פתאום כחמר חותם לאהוב את אשר שנא ולעקר את כל דעותיו ובהוכן גם שנאת הדת אשר הורגל בהנה מנער, פעם אחת? היהפוך כושי עורו? ואם מעט הוא האות הזה. הבה ונקרא את מכתבו אשר כתב להחכם ר"ב שטערין בשנת תר"ב (נמצא בידי בכתב ובדפוס) ושם התנצל מאד על אשר שפך את ועמו על היהודים, ויבקש סליחה ומחילה על חטאתו נגדם, ועוד בעת ההיא כתב את הערותיו על הקדמת הערוך לר"ש גמע (נמצא בידי ובידי ידידי החכם הגדול כהר"ש באבער) ושם שפך

(21) עיין הערה להמניד גליון 22 עמ' י"ז טרל"ג.

עוד הפעם לעג כמים על הרבנים, אך מה לי אצדחהוק עדותי, ^{אוצרות השוק} הן נודע לכל כי בבוא איזה נוסע נוצרי לבקרו בצופוט קאלע, וכאשר בא אתו בדברים החל לספר אותותיו ומופתיו אשר עשה, והראהו לדעת כי הקראים עם קדום מאד היושב בקרים 400 שנה לפני ספה"נ, והב"י היקרים כלם המה לחכמי הקראים, כי מספרי חכמי הרבנים בימי קדם לא נשאר שם ושאר, וכי עדת הרבנים נפרדה מהקראים (?) ובזמן מאוחר מאד, וכי רק הקראים המה שומרי רת משה בטהרתה וכו', קנצו למלך כי הקראים המה שומרי ראש המלך (לייב גארדע) הו צבאות, והיהודים הרבנים המה רק כאופן החמישי לעגלה בעיני אלהים ואדם (22) — והנה אחרי הרבנים הגכונים והאמתים האלה לפי דעתי לא הפרותי על המדה באמרי "כי לא היה ברוחו נבונה", אך אם נרדפה לדעת את הסבה אשר אלצתהו לכבד בפיו את הרבנים אף כי לבו רחק מהם באמת, ואת אשר אחזה לי אני, ברור הוא בעיני, יען ידע אל נכון כי למן היום אשר מצא את הב"י ושמו נודע בין החיים,

(22) שנה העברה זה לנפוט-קאלע היסטאריק הנודע להרוסים הפראפעסאט "אילאווואייסקי" וישל מלח חב"ן רש"ף שאלות שונות על דבר היהודים הקדמונים בקרים, וע"ד הכוזרים וכדומה. ופירקאווין זידעו כי דבר לו כעת עם סופר דברי הימים לעם ועם, ההחמם מחד בדברו, וילאסו לדעת כי משולס לא היו יהודים בקרים, וגם הקרימלאקים היו קראים צימו קדם, וכן גם הכוזרים וכל הכ"י לחכמי הקראים המה וכו' — אחרי עזר חיזה שעות הלכתי לשוח את הפראפעסאט הג"ל, וישאלני לחמר "ומה מגד חתה? הנכונים כל דברי פירקאווין? הוכל להשען על דבריו בחיזה פרטים הנוגעים לדברי הימים?" — מדוע לא? עניתו בשחוק קל: "לא ולא!" ענה גם הוא חלקו, מרתיחת דמו בדברו מלאה כי רק חתבת עלמו (עגליזס) מדברת מתוך גרונו, ולא ע"פ ספורים והגדות כאלה יהיו סופרי קורות עולם, "ואתה! הנס חתה קראי?" שאלני; — "רבני" עניתו, ויחמק וילמר "אכן נודע הדבר!" — עתה כליתי את מלחמתי" ויפן וילך.

הנה מעתה לא את אחיו הקראים יחלק נחלה ולא את חכמיהם ישתעשע בחכמה ותושיה, ולא מהם יוכל לקנות לנחול כבוד בעד מציאותיו, ולוא יואיל להחזיק באולתו, כי עתה ירקו הרבנים בפניו ולא היה להם שיה ושיג אותו, ובמצב כזה פחד לנפשו פן יתנפלו עליו להכחיש גם את מציאותיו, וכל עמלו יעלה בתהו, ולכן נאלץ להחניף להחכם שמעריץ, כי לוא לא העיד על אמתת מצבת סנגרי, יוכל להיות כי גם הממשלה הבישה אחרי מציאותיו בעינים פקוחות; אלה המה ראשי הסבות אשר אלצוהו לדבר את הרבנים טובות ולא רוחו, והוא הדבר אשר אמרתי, כי לוא היה רבני כי עתה בצדק גורתי אמר כי לא היה ברוחו נכונה — ר"ל החליף את תכונתו ושבעו לרגעים — אך אם נביט בעינים פקוחות על תכונותיו, ולא נשכח כי היה קראי מלדה ומבטן, כי עתה אשגה במשפטי זה, אדרבה לכבודו הנני נאלץ להגיד כי היה נעלה על כל חכמי הקראים — לבר שנים שלשה — באיזה מתכונות רוחו. מטבעו היה טוב לב מאד, מלחמו נתן לדל, ומכוסו הרוחו, ולא הביט אל צור מחצבתו אם היה קראי או רבני. אם בא אליו איש לדרוש מאתו לעשות דבר מה לטובתו, מחר למלאות שאלתו — בתנאי אם לא נגע הדבר בכבודו אף מעט. בכל עת אהב להתרועע את רעים במכתבי ידידות, וביחוד במכתבי חכמה ומדע — ובוה היה נעלה באמת על כל חכמי הקראים בלי הברל, כי אף להטובים שבהם מוזרים דברים כאלה, ובשום אופן לא יאבו להשתעשע בחכמה את אחד הרבנים — אך רק בנוגע לחקרי קדמוניות, כי רק זאת אהב מאד, וישם לילות כימים לחקור ולדרוש בענינים האלה. ועתה קורא יקר! אחרי אשר הגדתי לך מתכונות האיש הזה הטובות, אשר באמת יכול להתפאר בהן נגד אחיו הקראים, הנה לא אכסה גם על המגרעות אשר מצאו מסלות בלבבו ועיבו

את שמי חכמתו ; הכבוד היה מקור כל חיי רוחו , וכל אשר לו נתן בעבורו *) וכמעט אגוז אמר כי רק הכבוד היה הציר אשר עליו סובבו כל מפעליו בארץ , עד כי תכונותיו הטובות גם הרעות היו פרי הכבוד , וכמה פעמים קרה כי התאונן באוני לאמר „מה חלקי מכל עמלי אשר אני עמל לילה ויום ? “ — הלא עשית לך שם עולם אשר לא יכרת — נחמתיו . — „כן הוא ! רק זאת כל נחמתי בעניי כי לא ימה שמי מספרתנו“ — ובדברו בזאת שמה ורחב לבבו . הוא היה אוהב נאמן להחנופה , וטמאת השם הזאת היתה לו סוכנת כל ימי חייו , ותשכב בחיקו תמיד , אם בא איש יודע חונף וציד בפיו , אהבהו כנפשו , וגם השיב לו חונף אל חיקו , ולא יצא ! קרא לו 28), אם דבר את איש טובות בפניו , ופתאום הסב

(*) כמה פעמים השתדל בכל עוז ה"ל ה"ל בגולווה כי יחלקו לו את הכבוד „מורה הראשי לזני מקרה“ Главный караимский наставник עד כי לא יוכל להתאפק — בראותו כי עמלו לבוא — וידרשו מהת הממשלה כי תושיבה על כסא כבוד הזה בלתי רשיוס , ולדאבון נפשו לא הפיק את זממו , ובפעם אחת מועדו הקראים להתאונן עליו באוני הממשלה , מדוע יכנה את נפשו בחומר „רבן של כל בני מקרה ? “ והדברים ארוכים .
(28) אחד מנחמיו הקראים ה' ח' קזו, אשר מסרסרו הסכמה העליונה מעט מאלהים — לדעת הקראים — והמאמינים יספרו עליו כי גמר את כל הקלמססען , כח על פירקאווין כדברים האלה :

לאִיִּף

אל החנף.

2.

1.

על מי מפיך לפידים יתלכו
על מי תפיץ זקי חמה וזעם
וישפתיך בלי חשך הפעם
זר מי בוז וקללות על מי ישפוכו ?
בין לצים פריצים את מי נתת
על מצחת מי הרתית תו הרשע
את מי גרשת מפחלת הישע
ילתנור גיהנם את מי יעדת ?

את עיניו ממנו, וימלא שחוק פיו עליו, ועוד מדות יפות כאלה אשר תפארת הגה לעושיהן . . . . .

זולתי החקירה בקדמוניות (ארכיאולוגיע) לא ידע עד מה מחכמות אחרות, וכן חשב את כל החכמות בקליפת השום נגד החקירה ההיא, וכן היה רע בעיניו לתת לצעירי ימים לבקר בבתי מדרש המרעים. לבני הדור החדש המחזיקים בשטת קופערניקוס קרא בשם "כופרים"; את בעלי "החלוצ" אשר אבו לשבש את התנ"ך קלל קללות נמרצות ²⁴, וכאשר מצא את אחד ממלמדי

4.

3.

אִם רַב לָךְ לַמָּה יִהְיֶנָּה הַפְעֵשׁ   יַעַת בְּמִרְזוּמִים יִשָּׂא דָגְלוֹ הַשִּׁבְלִי
הֵן לְפָל יַעַת, יַעַת הַתְּנִיפָה עֲבָרָה   כָּל מוֹדְרֵי אֹר לְשׂוֹא לָחֶם יַעֲרֹכּוּ
וּבְיָמִים יָד הַחֲכָמָה נִבְרָה   וּבְיָד רַפָּה נִם תַּעֲתוּעִים יִתְמַכּוּ
מִלְחַמַת חֲשֵׁה עִם אֹר עוֹד אֵל תַּעֲשׂ   כִּי לֹא לָעַד יָרִים רֹאשׁוֹ הַפְּכָל.

5.

לְרֹאוֹת אֹר וְשִׁמְשׁ לְעִמְלָה אֵין עֵין
הֵן בֶּן אֶתְמוֹל לֹא בֶן הַיּוֹם הִנֵּה
אֵל הַמֵּתִים תִּדְרוּשׁ—לָךְ אֵל מִתִּיה
וְלָךְ דְּבָר עִם הַחַיִּים עוֹד אֵין.

אוצרות התורה
אוצרות השות

²⁴) ולהפך ראויהו מאמין חמונה אמן כי נחסרו כמה פרשיות בחורה נגד העסקת היונים, והראה לי במקומות אחדים כי התנ"ך נלקח בחסר ויתר, וכן שגש גם הוא כמוצא אחדים, וזיין גם את ספרי התורה העתיקים אשר היו בידו, למשל על הכתוב "והנה חיל חסר" כתב "אחור" (בראשית כ"ב י"ג). "ואם לא תפדה וערפמו" מחק את ספ"א וכחב "וערבתו" וכו' וכו' (עיון אבן ספיר ח"ג ד קט"ח). ואחרי כל זאת, האם לא צדק גזרתי חומר: כי לא היה צדונו נכונה? הוא כחש בכל האותות והמופתים אשר מנח בכתלמוד ובספרי הרבנים, וימלא פיו שחוק עליהם, ובכל זאת ספר לי נפלאות על חכמי הקראים בארץ הקדושה, וכדומה. —

הקראים המלמד לתלמידיו גלוי ראש, קצף עליו קצף גדול; הוא הרחיק ושנא בכלל כל חדש בעולם אף כי ברכה בו, ולוא חיו כל הקראים מפיו, כי עתה החזיר עטרת הקראית ליושנה. על כל בני ביתו צוה במפניו לבלתי צאת אנה ואנה ביום השבת, וכל אשר היה לאל ידו להחזיק את הקראית אף כי נגד רצון התורה ושכל הישר (25) לא כנע כחפצו ויעש זר מעשהו, מגמתו להעלות שיא הקראים עד גבהי שחקים, עֲנֶה את עיניו לעשות במחשך מעשהו לזיוף את הרשימות וס"ת וחתנ"ך, למחוק או להוסיף רק להגיע למטרתו ולהראות לכל באי עולם כי כן מצא ראייה לדעותיו בהכ"י, או להכחיש דעת זולתו, והוא אך דבר יצא מפיו והקראים אשר לא ירבו חקור מהרו ויחלמו ממנו, כי שאל נא את פי אחד הקראים — ואף חכמיהם — מתי נתישבו בקרים? — „ארבע מאות שנה לפני ספהנ"ו" יענך, מי המה הקרימצאקים? — „יוצאי ירך הקראים בימי קדם" וכדומה, והדברים האלה נתאמת אצלם כל כך עד אשר אם תגזור אמר להפך תהיה בעיניו כמתעתע או חסר דעת, ותחת אשר לפני ארבעים שנה כאשר נשאלו שאלות כאלה עמדו ולא ידעו כה לענות, אף כי דרשה הממשלה בזאת באת גדולי חכמיהם, הנה עתה כל התשובות

---

(25) ימים אחדים טרם התקדש חג הפסח בשנה העברה הראני ידידי חכם הקראים בסעודתהם הפל הרב ר' יצחק סולטאנסקי כי הלוח לה' ז"ר אשר כל עם הקראים יתקבץ כעת על פיו טעה בחשבון אשר חשב כי יום החג הראשון יחול ביום ו', והחשבון ברור הוא כשמש כי יום הראשון ז"ל ביום ה', ואחרי כן הראני טענתם הראומה מוגזלוא כי גם הם נודע להם הטעות הזו, וכן יחגו הם החג ביום אחד את הרבנים, וכן הודיעו לכל ערי מושבות הקראים, אך פירקאוויץ המאמין הגדול לא שמע לכל אלה וימאגד להם, ורק הוא לבדו חגג החג ביום ו' מחמת אשר כל הקראים חגגו ביום ה' כהרבנים, ומה תאמרו אחס קוראים יקרים על שגעון כזה? האמנם ראוי הוא לכבוד?...

האלה שגורים גם בפי כל עמי הארץ, ופירקאווין אשר דברים כאלה לא משו מפיו כל הימים, התחזק בנח דמיונו עד אשר האמין בזה כבתורת משה, והאיש אשר הרhib עז בנפשו להכחיש את דעותיו על פניו, היה בעיניו כעובר שארו או רוצח אשר יחפוץ לגזול כל מחמדי בני עמו מידו. —

ידיעותיו בתלמוד היו מעטים מאד, כנראה מספריו „מסה ומריבה“ „חותם תכנית“ כי ראה רק את אנדות התלמוד, וגם אלה חשב כי נאמרו כפשוטן, ואם עמל איש להראותו כי נאמרו רק על דרך משל ומליצה, לא אבה שמוע (26), וכאשר שאלתיו איזה פעמים, האמנם לא ראה או לא ידע מספרי החכמים הראשונים ואחרונים אשר עמלו והצליחו להרץ את האגדות באופן אשר יסכימו עם השכל והמבע? ענני בדרך כלל „ראיתי! אך המה נובחים“, וכן הראני פעם אחת עלים אחדים כתובים על קלף נושנים מספרי התלמוד, וישאלני „מאיזה מסכת המה? וכאשר הראיתו כי רשום שמה שם הפרק, ענני בשחוק „איני תלמודי גדול כאשר יחשבוני אחי הקראים וגם איזה מהרבנים“ — ומדוע דברת תועה על ספרי התלמוד בכלל אם לא ידעת מה המה? שאלתיו — „אל תזכר לי עונות ראשונים“ היתה תשובתו, וכן התמו.

מכל העמים אשר ידע אהב מאד את המטרים, וכן ראיתי בנסעי אתו יחדו בענלה אחת, בעברנו דרך חוצות עיר באחציסאראי, רצו אליו מכל עברים מטרים וקנים ונערים לשאול בשלומי, ואלפי קולות „סאלים אליקעס האדווי-באבא“ (שלום עליכם אב ירושלמי) נשמעו לאוזנינו מסביב, וכל הקרב אליו נשק את ידו לכו פיו, כי נכבד היה מאד בעיניהם. —

²⁶ לא חפונה כי ידע אל נכון כי אין חוקן ככך, ואחרי אשר כתב מה שכתב רק להסגרות ביהודים, הלא גדול עונו ממש? .

אלה המה הדברים אשר ירעתי אודות ידירי המנות הזה ,
ואותם הנדתי לך קורא נעים . ואף כי מזוהות תראינה עיניך
בתולדותיו אשר יצאו ^{מפרצת העתירה} ממצרות השות
בלבי כאשר אהבתיהו בחייו . . . . וה' הטוב יכפר לו בעד זדונותיו
ושגגותיו .

אפרים דיינארד.

קִינָה

אשר קונן ידידי הרב החכם ר' יצחק מולטאנמקי על מות לאב"ן רש"ף
בשבת הראשונה אחרי מותו בביהכנ"ס אשר להקראים בסעודאסטאפאל.

אֲכַבֶּה בְּכָבִי יַעֲזֹר נַפְשִׁי הוֹמִיָּה יוֹם כִּי פָתְאוּם נָפַל אֶרֶץ לְבָנוֹן
הִדְר הַכְּרִמָּל נֶאֱסַף יָפֶת בִּישְׁאֵיהָ הִידְר וְלֹא הִידְר לְמוֹת אִישׁ מִנּוֹן.

גָּלָה כְּבוֹד שָׁבַת מְשׁוּשׁ תְּהִלָּה
כִּי נֶאֱסַף אֲבֵרָהֶם מְאוֹר הַגּוֹלָה

בְּנוֹת הַשִּׁיר חָדְלוּ לַיּוֹם מְהוּמָה מֶרֶר וּפִיר שִׁבְרוֹן בְּכָל מַתְנִים
גַּם מִלֵּאבִי מְרוֹם בְּמִשְׁאֵה דוֹמָה הִי יִשְׁמִיעוֹן בְּקוֹל בְּמַסְפֵּד אֲגָלִים

גלה וכו'

רַבִּי עֲדַת מִקְרָא מֵר יַעֲזֹרֵנוּ עֵת קָל נַחַת מְרוֹם גְּדוֹ אֵילָנָא
יֵצֵעַ לְרַבִּים שֶׁק מַחַת גִּיל דֵּן קָרִיָּה עֲלֵיהָ תִרְדֶּה עִם הַמִּזְנֶה

גלה וכו'

הֵן גְּדֻלָּה צָרָה אֵלֵי יִשְׂרָאֵל נִשְׁבָּה אֶרֶץ תִּקְרֶשׁ בְּיַד הַשָּׂאֵל
רַב אֲבֵרָהֶם מְאוֹר גּוֹלָת יִשְׂרָאֵל חֵישׁ נַעֲלָה לְרוֹם כִּי נִשְׂאֵל נִשְׂאֵל

גלה וכו'

מוֹחֵץ וְרוֹפֵא הוּא יִכְאִיב וְיִחַפֵּשׁ רַגַע בְּאֶפֶס הַחַיִּים בְּרַעֲיוֹנוֹ
כֹּל אֲבָלָיו מִתְלַצֵּת נַחֵם וְלִפְשׁ יַעַל מִל הָאֲרֻזִּים עַל מְלֻנוֹ
בְּפִתּוֹב יְהוֹי מַתִּיָּה וכו'.

אוצרות התורה למחברים בעם ישרון החפצים לחיות את מעשה ידם באור הדפוס
 ואין עתותם בידם לבוא ולהתמזמה במקום הדפוס, הנני מודיע כי אוכל
 לשרתם ככל אשר יצו עלי ובמה יפיקו רצון ממני, כאשר יחזו ויוכחו
 מהספר הזה הנדפס בהשגותי, אף כי לא היה המחבר בימי ההדפסה
 בווארשא.

אברהם צוקערמאן

אדעססע אלי

А. Цукерману въ Варшавѣ,

Наливки № 2248.